

Évariste Galois (1811. – 1832.)

Danas poznati francuski matematičar koji je u toku svog kratkog života ostao nezapažen. Međutim, kasnije je dobio zaslužen priznanje, a po njemu je i nazvana teorija Galoisa. Évariste Galois se danas smatra začetnikom teorije grupa – važne grane matematike koja je izazvala revoluciju znanstvene misli i koja predstavlja jezik moderne matematike i prirodnih znanosti.

Rođen je 25. listopada 1811. u mjestu Bourg-la-Reine, u blizini Pariza. Prvo obrazovanje dobio je od svoje majke, koja ga je podučavala klasične jezike, grčki i latinski. Godine 1823. upisuje se u školu Collège Royal de Louis-le-Grand, gdje je proveo dvije godine i dobio niz pohvala i nagrada, dok je treću godinu ponavljao. S petnaest godina se prvi put susreće s matematikom gdje se otkriva njegov prikriveni talent. Vrlo brzo svladava osnovne matematičke tekstove i proučava radove Legendra (*Osnove geometrije*), Lagrangea (*Rješavanje algebarskih jednažbi* i *Teorija analitičkih funkcija*). Ideje s kojima je tamo došao u dodir doprinjele su još većoj zainteresiranosti Galoisa za teoriju rješavanja algebarskih jednažbi.

Kada se nije uspio upisati 1828. g. na prestižni fakultet École Polytechnique, upisao se na École Normale Supérieure. Od tada ima velika otkrića u teoriji rješivosti algebarskih jednažbi. Sljedeće tri godine objavio je niz radova, od kojih je najznačajniji *Teorija brojeva*, gdje Galois obrađuje tzv. konačna polja. Osnovni problem algebre tog vremena je bilo rješavanje algebarskih jednažbi proizvoljnog stupnja u radikalima (prikazivanje rješenja formulom pomoću konačno mnogo primjena operacija $+$, $-$, $\cdot$, $:$, $\sqrt{\quad}$ na koeficijente jednažbe), kao što je već bilo poznato za algebarske jednažbe stupnja manjeg od pet. Henrik Niels Abel u jednom od svojih radova dokazuje da algebarska jednažba stupnja većeg od četiri, u općem slučaju, nije rješiva uz pomoć radikala. Ovaj zaključak Galois koristi kako bi prepoznao elemente teorije grupa koji stoje iza ovog problema.

Svojim istraživanjem i rezultirajućim zaključcima Galois također omogućuje i algebarski dokaz dviju antičkih tvrdnji o nemogućnosti trisekcije proizvoljnog kuta i duplikacije kocke.

Galois je poginuo u dvoboju 31. svibnja 1832. kao tragična i romantična figura.

U povodu 200 godišnjice rođenja Évariste Galoisa profesor Leon Horvat je preveo njegov *Opus* s francuskog izvornika na hrvatski jezik navodeći da "Njegova romantična biografija ocrta njegove osobine i potvrđuje kako život piše nevjerojatne drame. Prerana smrt nije začudo bila prepreka da njegov rad i ime još i danas žive."

Željko Hanjš

